

keletkezett, mert a militáns szerveződés miatt az osztályelső „generálisok”, akik a többieknek parancsolhatnak.

Milyen dolog az, hogy indián parancsoljon a falubeli gyerekeinek?! – dohognak a szülők. Aggódnak, hogy az indiánok már nem fognak csak ételért elszegődni munkásnak a kávéföldjükre, ha tudnak számolni. „Egy külföldi pap áthúzza mindenkinek a számításait. Nem támadnak, de ott hátráltatnak, ahol csak tudnak” – jegyzi meg Lajos atya. Kevés a segítője: csak egy tanár házaspár, egy szakácsnő és egy falubeli matematikatanár, aki ingyen korrepetálja az indián gyerekeket, emiatt azonban elbocsátották gimnáziumi állásából. „Néha jönnek spanyol önkéntesek, de ők inkább a spanyol nyelvű papok mellé csatlakoznak.”

„Elmegyek, teherbe akarok esni!”

Hatalmas váltás a gyerekeknek, hogy a kőkorszaki körülményekből belesöpöppennek a civilizációba, rengeteget kell pótolniuk. A fele feladja és hazamegy. Tizenkilenc volt a legutóbbi kollégiumi létszám, ebből mindössze két lány. Tavaly év végén az egyik azzal állt Lajos atya elé: „Padre, elmegyek.” „Hova, miért?” „Teherbe akarok esni.” Hiába kérte Lajos atya a náluk dolgozó tanárnőt, magyarázza el, hogy ez így nem jó, túl fiatal még ehhez.

Így már csak egyetlen lány van negyedik éve náluk – remélik, hogy befejezi a középiskolát.

„Kérem, hogy imádkozzanak ezért a lányért, hogy példa lehessen a közössége számára, ha majd visszamegy. Élő példa kell, hogy egy nőnek is sikerülhet a felemelkedés” – mondja Lajos atya, és érezni, mennyire mélyen érinti ez a törekvés.

A faluban van egy kőtemplom, amelyet még az 1930-as években építettek az első misszionáriusok. Amikor Lajos atya megérkezett, az elhagyatott, lyukas tetejű épület padlóját vastagon borította a denevértrágya. Azóta sikerült kitakarítani, istentiszteletre alkalmassá tenni.

A falu lakói nagyon elutasítóak a fehér emberek és így a kereszténység irányában is. „Sajnos tettek is róla az erre járó fehér emberek, hogy ez így legyen – jegyzi meg Lajos atya. – A gyerekek viszont minden este ott vannak a szentmisén, sőt, csütörtökönként már az ő nyelvükön mondom, hogy azt is megszokják.” Két év tanulás után a gyerekeket megkeresztelte, majd harmadik évben az elsőáldozás ünnepét is megtartották. Ennek ellenére hangsúlyozza, hogy a missziós munka

nem hittérítés. A helybélieknek a fehér emberekhez és az általuk képviselt kereszténységhez nagyon sok rossz tapasztalatuk kötődik. „El kell nyernem a bizalmukat, be kell bizonyítanom, hogy nem minden fehér ember rossz, én nekik akarok segíteni.”

Péküzem a mindennapi kenyérért

A gyerekek tanév elején egy szál gatyában és pólóban érkeznek. Lajos atya teljes iskolai felszerelést ad nekik. Tanítás közben egyenruhát viselnek, hogy ne látszódjon a nagy anyagi különbség a falubeli és az indián gyerekek között. A perui törvények minden diák számára biztosítanak „fejkvótát”, élelmiszer-fejadagot. Ezt azonban a helyi politikusok minden évben csökkentik, az idei egy hónapi adag már csak egy hétre elég. „Huszonöt ember étkezéséről kell gondoskodnom. Elhatároztam, hogy létrehozok egy péküzemet. Már fel is építettem egy kőműves és a gyerekek segítségével, az építőanyagot is mi magunk készítettük. Mielőtt eljöttem, éppen elkészültünk az utolsó festéssel.

Ha már jól tudunk sütni kenyeret, el is adunk belőle a falubelieknek, hogy ne csak koldulásból, bizonytalanul éljünk. Még szerezni kell kemencét, kenyérdagasztót.”

Péküzemet építenek

Lajos atya háromévenként tud Magyarországra jönni. Ilyenkor előadásokat tart, és pénzt gyűjt a misszió számára. Néha nekiszegezik a kérdést, hogy nem lenne érdemesebb az őserdei indiánokat megtartani a maguk tudatlan létében. Ilyenkor egy kissé indulatosan felel: „Azoknak az embereknek nincs választási lehetőségük, nem ébredhetnek öntudatra, kisemmizik őket, és ez igazságtalanság.”

Amikor pedig megkérdezték, vajon ki lesz az utódja majd a misszióban, széttárta a karjait, és bibliai szavakkal válaszolt: „Bárki lehet misszionárius. Én ültettem, más majd öntöz, az aratás pedig Istené lesz.”

SZATHMÁRI BOTOND

OIKOSZ ÉS KÖRNYEZETSZENNYEZÉS TIBETBEN

„Földünk békéje és túlélése, ahogy mindannyian tudjuk, éppen azon emberi tevékenységeink miatt került

fenyegetett helyzetbe, amelyek nélkülözik a humánus értékek melletti elkötelezettséget.

A természet és forrásainak pusztítása a tudatlanság, a mohóság és a Föld élővilága iránti tiszteletlenség következménye... Földünk ritka élőlényei, állatai, növényei, rovarjai és még a mikroorganizmusok közül is jó néhányat egyáltalán nem fog ismerni a jövőendő nemzedék. Megvan a felelősségünk és a képességünk. Lépnünk kell, mielőtt késő lesz."

(Tenzin Gyáco, a XIV. Dalai Láma)

A tibetiek hagyományos életmódja alapvetően a környezettel való harmóniára épült, ami kultúrájuk mindkét forrásából egyaránt táplálkozott. Az ősi sámánisztikus-animista hitvilág mindenütt szellemlényeket tételezett a természetben, így a hozzá fűződő viszony mindig a kölcsönösségen alapult. A szellemek jóindulatának állandó szemmel tartása a természettel szembeni kíméletes magatartást eredményezett. A lakosság jelentős része állattartásból élt, így majdnem mindent az állatoknak köszönhetett, ezért nagyon tisztelte azokat. A tibeti kultúra másik forrása, az ősi sámánisztikus és *phön* hitvilágra rátelepülő ind buddhizmus más szempontok alapján, de ugyanilyen mértékben környezetbarát. A harmadik környezettudatosságot segítő tényező a tibeti gazdaságban keresendő. A tibeti plató a magas peremhegységektől körbefogott kősvatagok, magashegyi sztyeppék, és keleten az erdőségek világa, melyeket 7–8000 méteres kopár hegyek szabdalnak szét. Ezen a területen az állattenyésztés és növénytermesztés egyaránt szűkös javakat adott, így ezek felhasználása mindig is majdnem százszázalékos volt. Az évezredek során mindennek kialakult a hasznosítási módja. A kis művelhető parcellákon a gabonát kézi erővel, sarlóval aratták, mivel így veszett kárba a legkevesebb mag. A tibeti paraszt megtanult értékelni mindent, amit a természet nyújtott neki, és a pazarló, természettrábló magatartás, mint minden más archaikus kultúrában, teljességgel idegen volt tőle. A természetből nyert anyagok mindegyike fölhasználásra került, hulladék alig volt, s az is szerves, tehát környezetbarát.

A jak volt a legfontosabb állat, melynek minden részét hasznosították. A gyapjas jakból mintegy háromezer éve háziasították a házijakot, amely lényegesen szerényebb méretű állat, és a Himalája vidékének kétezer méter feletti részein mindenütt megtalálható. A házijak a nomád tibetiek számára minden szükséges alapanyagot biztosított. Lenyírt gyapjából sátrát, ruhát

készítenek vagy kötelet fonnak, a lenyúzott jakbőrt kicserzik, és abból sátrát és más tárgyakat csinálnak. A farkából hadi zászló készül. Teje adja az alapot a mindennapi jakvajás, sós teához, de túrót és sajtot is csinálnak belőle, húsát főzve és szárított formában fogyasztják. A magasban fekvő sivatagos-sztyeppéken, ahol fa nemigen található, a jak szárított trágyája az egyetlen fűtőanyag. Mindemellett a házijak jó teherhordó és hátaállat, elbír akár száz kiló súlyt is. A magas hegyi ösvényeken csak ez az állat képes nagy terhekkel közlekedni. Az állatok védelmében régóta él a törvény, hogy a poggyászok maximum 40 kilósak lehetnek, és egy jakra legfeljebb két ilyen rakható.

Buddhista értékek

A buddhizmus világnézete alapvetően a békére épül, és ez érvényesült a természethez való viszonyában is. A buddhizmusban minden probléma, így a környezetszennyezés is az emberi tudat szennyezett voltára vezethető vissza. Éppen ezért a megoldást a tudati szennyeződések megtisztításával kell kezdeni. Buddha alaptanításai szerint az ember három fő tudati problémája: a **mohó vágyakozás**, a **harag** vagy **gyűlölet** és az **elhomályosító tudatlanság**. Ha jól belegondolunk, az emberi történelem minden környezetkárosító tevékenysége e három valamelyikére vezethető vissza. A Buddha tanításai szerint ha ezeket kioltjuk magunkban, megszűnnek szenvedéseink, amihez hozzátehetjük, hogy így többé nem leszünk kárára a környezetünknek sem. A mohó vágyakozással kapcsolatosan a tanítások kifejtik, hogy minden kielégülés újabb vágyak szülője, amely egy végeláthatatlan folyamatot eredményez, így ezen az úton az ember sohasem érheti el a boldogságot és a szabadságot. A buddhista etika egyik alapelve a **mindenfajta élet tisztelete és védelme**. A másik fontos alapelve a **nem ártás** tanítása, ami mindenre vonatkozik, emberre, állatra, növényre és természeti környezetre egyaránt. A tanítások azt mondják, hogy a megvilágosodás útján járónak két alaptulajdonságot kell kifejlesztenie magában, a **szeretetet** és az **együttérzést**. A buddhista szeretet-eszmény azt a kívánságot jelenti, hogy minden lény legyen boldog, míg az együttérzés azt, hogy minden lény szabaduljon meg a szenvedéseitől.

A buddhizmust gyakorlónak meg kell valósítania az **elfogulatlanságot**, ami nemcsak az emberekhez való viszonyban, hanem a környezettel szemben is követelmény. Így az erre törekvő saját, sőt általános emberi érdekeit sem helyezheti más létezőké fölé, a természet megkárosításával nem juthat egyéni

előnyökhöz. A buddhista a saját boldogsága miatt is törekszik a békére és nyugalomra. A buddhizmus tanítása szerint ha cselekedeteink során másokra és a környezetünkre tekintettel vagyunk, az előbb-utóbb a saját javunkra válik. Mindezek miatt minden buddhista végtelen tisztelettel fordul a környezete felé, tudja, hogy minden cselekedetének egyetemes vonatkozásai is vannak. A buddhista életmód egyszerű és mértékletes, elutasítja a tudomány fensőbbiségének nevében a természet leigázását, valamint mindenfajta fejlődéselvű mohóságot. Tehát környezet-etikája szemben áll mind a kommunisztikus, mind a kapitalista felfogással. Ez utóbbinak a legfőbb mozgatója a minden emberben ott szunnyadó mohóság, amelynek következménye a mindennel szembeni agresszív kizsákmányolás. "A szerzés vágya igen természetes és általános, az emberek mindent megkaparintanak, amit megkaparinthatnak, és ezért dicséret illeti őket, nem szidalom." – írta N. Macchiavelli, az új morál lefektetője. A buddhizmus alapvető gyakorlata az önmegtartóztatás, ami megteremti a környezet megóvásának lehetőségét. A buddhistában meglévő megelégedettség érzése szemben áll a szerzési ösztön szabadjárá engedésével. Ez utóbbi valóban az euro-amerikai civilizáció mérhetetlen technológiai fejlődését eredményezte, de ezzel párhuzamosan környezeti katasztrófák előmozdítójává is vált. A buddhizmus másfelől olyan értékpreferenciákat épít az emberekbe, amelyek sokkal fontosabbnak tekintik a szellemi javakat, mint a világi vagyonszerzést. Tibet lakossága még ma is mélyen vallásos, így a tibeti ember szemében egy különlegesen szent ereklye sokkal fontosabb, mint bármiféle vagyontárgy, azaz a spiritualitás felette áll a materialitásnak.

A tibeti nép környezetkultúrája, hasonlóan más tradicionális társadalmakhoz, tudta azt, amit a görög nyelv az *oikosz* szóval fejez ki, amely egyaránt jelenti a lakóházat, a háztartást, a lakókörnyezetet és a templomot. Ennek a szemléletnek a lényege, hogy a természet és a mikro-lakókörnyezet éppoly szent és tisztelendő, mint a templom, azaz a szent és a profán nem választható el élesen. Ennek Tibetben látható jelei is vannak. A nagy távolságok és a lakatlanság ellenére bármerre megy is az utazó, a szentséget kifejező emberi alkotásokat lát. A nyugati és az északi részek kősvatagi tájképét lépten-nyomon szent jelek teszik barátságosabbá. A leggyakoribb és talán a legősibb ilyen szent építmények a Belső-Ázsiában mindenütt megtalálható kőhalmok, a *láphecék*. A buddhista ereklyetartók, a *sztúpák* is mindenfelé láthatók. Ez eredetileg a Buddha földi maradványai fölé emelt

építmény volt, Tibetben szent emberek emlékhelye. Egy másik gyakori látvány a szent helyek körzetében látható imakő-falak, amelyek több tízezer megfaragott kőből vannak összerakva. Ezek hossza akár százméteres is lehet. A *máni*-kövek olyan lapos kövek, amelyekre valamilyen szent jel, kifejezés vagy *mantra* van rávésve. A leggyakrabban Tibet védőszentjének, *Csenreszi*-nek az imáját, az OMMANI PEME HUM-ot faragják a kőbe. Tibetben mindenütt láthatók *lungták*, szélparipák vagy imazászlók. A szélparipa szerencsejelkép, mely a világi dolgokban az általános jószerecsse előidézője, mivel az ártó erőkkkel szemben nyújt védelmet, és jólétet, bőséget hoz. Az imazászló használatának sokféle módja van, leggyakrabban kolostorok falain, azok udvarának oszlopain, *sztúpákon*, lakóházatökön, és gyakran szent természeti objektumokon (különleges fák, vagy két hegy között kötélrel kifeszítve stb.) lobognak. Ezeken kívül egyes sziklafalakra óriási szentképeket festenek. Mindezek a land-artnak tűnő alkotások az emberek számára a természet szentségét hivatottak jelezni.

Megbontott egyensúly

Tibetben a kínai megszállás óta indult meg az intenzív környezetszennyezés. Ez nemcsak a kínaiak bűne, hanem legalább olyan mértékben az általános modernizáció következménye. A tibeti ősi sámánisztikus hitvilág szerint a bányászat, vagy az erdők irtása nagyon veszélyes, mivel az animista felfogás szerint minden ilyen jellegű tevékenység megsérti az ott lakó szellemeket, akik ilyenkor különféle csapásokat küldenek a lakosságra. A tibetiek szerint, aki elveszi a földszellemek, a kígyódémonok vagy más helyszellemek tulajdonát, az olyan, mintha egy asszonytól a gyermekét venné el. Mindemellett a tibetiek hite szerint a környezet bármiféle szennyezése betegségeket is eredményez, ezért vigyáznak annyira a folyók és lakóterületük tisztaságára, vagyis nagyon tisztelik és óvják természeti környezetüket.

Tibetben a populáció és a föld eltartó képessége között az évszázadok alatt beállt egy természetes egyensúly. Ebben nagy szerepet játszott a nagyszámú szerzetesség, és jó néhány területen a poliandria házassági formája, valamint a magas gyermekhalandóság. Éppen ezért ezen a termést alig adó földön mindig megélt a gyér lakosság, és a régi Tibetben éhínség sohasem volt. Mindehhez nagyban hozzájárult a kolostorokban elraktározott gabonataralék, amelyből rossz termésű években kaphatott a lakosság. Tibetben a száraz hideg éghajlat miatt a gabonamag akár ötven évig is biztonságosan tárolható. A kínai népesség betelepítése

a nagyobb városokba megbontotta ezt a harmóniát. Másfelől a megszállók felszámolták a hagyományos földművelési struktúrákat is, és az 1960-as évektől a tibetiekre kényszerítették a szövetkezeti formát. Ez lehet, hogy működőképes a teljesen más éghajlatú kínai alföldön, de abszurd a tibeti fennsíkon, ahol a szerény méretű termőterületek néha nagy távolságra vannak egymástól. Itt a legcélszerűbb művelési forma a kisparaszti gazdaság. A kínai modernizáció része a kemizálás is, ami ismeretlen volt a tibetiek számára. Ma így próbálják meg kizsarolni a termőföldből a megnövekedett populáció eltartásához szükséges terményátlatot, nem gondolva a jövőre.

Ha valaki utazóként ellátogat valamely Tibetben épült ipartelep környékére, sok szemetet fog találni a természeti környezetben. Ez a fejlődés a "Világ Tetejére" importáló új szellemiség eredménye. Tibet azon részein, ahol nincsenek ilyen építmények, éppen úgy, mint az Indiához tartozó tibeti területeken, tisztaságot találunk. Ez utóbbi országban minden utazónak azonnal szembetűnik, ha átér a tibeti buddhista területre, hiszen nem szegélyezik az utakat szemétsávok. A szovjet belső-ázsiai területeken még az emberlakta vidéktől távol is, a szél munkájának eredményeképpen lépten nyomon szemetet találunk. A Himalája csúcsai környékét pedig a civilizált európai hegymászók látják el tonnaszámmra hulladékkal. A hagyományos tibeti gazdaság, akár csak más természeti népeké, mindent felhasznált, feldolgozott, nem ismerte a szemét fogalmát. A modern gazdaságban megjelentek a műanyagok és az üveg, amelyek semmilyen módon nem hasznosíthatók. Ezek kezelése az egész fejlődő világban nagy gondot okoz. Egykor a nomád bátran hátrahagyhatta a hulladékait, hiszen azok szerves eredetűek voltak. Ma ezt az életformát is egyre inkább elárasztják a szintetikus csomagolóanyagok. Lehet, hogy Tibet minden vidéke e tekintetben hamarosan hasonlatos lesz a környező országokéhoz.

A népességrobbanás miatt Kína gazdasága a természeti források végtelenjét képes felhasználni. Így Kína számára Tibet ásványi kincsei és erdősegei, amelyek éppen a Himalája keleti felén gazdagok, rendkívül fontosak. A kínai rendszer kommunista struktúrájából következően a természetet nem kiaknázza, hanem kifosztja. (Ezt jól ismerjük a volt Szovjetunió gyakorlatából.) Tibetben az urániumon kívül nem beszélhetünk különösebben gazdag ásványianyagforrásról, Kínában azonban még ennél is jóval szegényebb készletek vannak, és ezek egy részét a nyolcvanas évek gazdasági fellendülése során már

kimerítették. Tibet különös jelentősége, hogy ott található a világ legjelentősebb urániumlelőhelye. Kína számára ugyan igen költséges a tibeti ásványkincs kitermelése és elszállítása, azonban ennek intenzív kiaknázásával akarja csökkenteni a még költségesebb ez irányú importját. Tibetben több geológiai felderítést is végeztek a kínaiak. Az elsőt 1957-ben, ezt követte 1983-ban egy kínai–francia, 1984-ben egy kínai–német, majd 1985-ben egy kínai–brit feltárás. Az utóbbi évtizedekben Kína nagyszabású beruházásokba kezdett Tibetben, erőteljesen kiépítette a bányászat és a fakitermelés infrastruktúráját. A kínai fakivágás mértékéről kevés megbízható forrás áll rendelkezésünkre, a szénbányászat azonban Tibetben a becslések szerint a nyolcvanas évek közepére meghaladta a 3 millió tonnát. A legnagyobb krómbánya, a *Cángpo* folyó mentén 3700-5000 méteres magasságban fekvő *Norphuszánál* található, ahol 2000-ben 50 ezer tonna volt a kitermelés. A julongi rézbánya *Csháphtho* körzetében egy közel 2000 négyzetkilométeres területen fekszik. Itt 2000-ben 20 ezer tonnát termeltek ki, és 2010-re 100 ezer tonnát irányoztak elő. A kínaiak számára fontos a tibeti aranykészlet is. 1991-ben *Ámtho* régióból 200 kg-ot, 1995-ben 827,5 kg-ot termeltek ki. A *Nákhsu* területén levő aranybányában 1997-ben indult a kitermelés. Itt 450 ezer köbméter ércből közel 400 kg aranyat nyertek, aminek a piaci értéke több mint másfél millió dollár. A kínaiak a bányászat kapcsán Tibet fejlesztéséről beszélnek, azonban úgy zsákmányolják ki a területen levő ásványkincseket, hogy a tibetiek számára csak csekély haszon csörgedezik vissza, míg a bevételek oroszlánrésze Kínába kerül. Becslések szerint a kínai bányászati hozam Tibetben milliárd dolláros nagyságrendet jelent. A bányászat másik problémája, hogy a kínai bányák anyaországbeli biztonsága komoly kívánnivalókat hagy maga után, és Tibetbe is ezt az elavult technológiát viszik át. Mivel a Himalája a legfiatalabb hegység, és napjainkban is aktív mozgásokat végez, így itt igen gyakoriak a balesetek, sok tibeti vesztette életét a szerencsétlenségek következtében.

Kína esetleges bányászati gyakorlata kihatással van a tibeti felföld törekeny ökológiájára. Ennek eredményeképpen megnő a hegyi lejtők eróziója, a nagy folyók vízrendszere szennyeződik, a növénytermesztés és a pásztorkodás ellehetetlenül, a levegő szennyeződik. Kelet-Tibetben a komoly erdőirtások és az érlelőhelyek iránti felelőtlen kutatás jelentősen fokozza a szélsőséges időjárás miatt amúgy is meglévő talajeróziót. A termőtalaj pusztulása jórészt

visszafordíthatatlan, ráadásul a kínai gyakorlat meg sem próbálja az erdők rehabilitációját. Az intenzív talajerózió a folyók eliszaposodásához vezet, ami viszont csökkenti azok árvizekkel szembeni önvédelmi mechanizmusát. Ennek ékes bizonyítéka, hogy Kínában a Jangce nagy áradásainak gyakorisága a század közepe óta jelentősen megnőtt, akárcsak a Tibetből induló Brahmaputráé Bangladesben. Ázsia legnagyobb folyói jórészt Tibetből indulnak, ezért azok károsodása a környező népek milliárdjainak a vízkészletét veszélyeztetik.

Kína nem csak ásványi anyagokban szegény terület, de energiaforrásokban még inkább. A világ népességének egyötöde a Föld olajkincsének csak a 2 százalékával bír, ennek orvoslását Kína Tibet erdeinek kiirtásával akarja megvalósítani. Tibetben a fák kitermelését nem erdőfenntartó módon végzik, ráadásul a fákat válogatás nélkül döntik ki. Ennek a folyamatnak a fent említett talajerózió mellett más, igen súlyos következményei vannak. Az ilyen területek klimatikus viszonyai jelentősen megváltoznak, ezeken a tar hegyoldalakon az erős napsütés miatt az átlaghőmérséklet jelentősen emelkedik. Ennek eredményeként a későbbiekben elültetett facsemeték sem maradnak életben, hiszen az itt őshonos fajok nem bírják a melegebb klímát. A környezetvédelmi szakemberek becslése szerint napjainkra Tibet erdeinek közel a fele eltűnt. Az erdőirtások másik következménye, hogy az őshonos fauna és flóra elveszti az életterét, és így kihal. Az utóbbi évtizedek erdőirtásai Kelet-Tibet ökoszisztémáját teljesen felborították.

Tibet másik súlyos környezeti problémája az, hogy a kínaiak ezt a területet atomhulladék-lerakóhelyként használják. Az 1960-as évek elején a kínai katonai vezetés egy titkos atombázist létesített *Cocshong* városánál. Ez a tibeti *Ámtho* tartományban található, 16 kilométerre a Kuku-nór tótól, 3033 méter magasságban. Ezt a létesítményt Kilencedik Akadémiának is nevezik; itt állították elő az egyik korai kínai atombombát. A 70-es évek végén ettől távolabb egy vegyi üzem alapítottak, ahol a dúsított urán újrafeldolgozásával kísérleteztek. Az 1960–70-es években a kínai atomfegyverkészlet ez a központ biztosította. Az üzem szennyvizét a *Cángcsu* folyóba vezették. A hulladékoktól való megszabadulás rendezetlen. Kezdetben a radioaktív hulladékokat lapos halmokba szétterítették, mint földtöltő anyagot. A reaktorból radioaktív folyékony higany kerül a folyóba. Az erőmű környékén a parasztok mezőgazdasági tevékenységet folytatnak. A

70-es évekbeli jelentések megerősítették azt, hogy *Nákhsukától* északi irányban 16 km-re (Tibeti Autonóm Régió) egy rakétabázis munkálatai indultak el. Itt a *Riszur*-hegyben föld alatti rakétasilók találhatóak. A *Nákhsukáról* szóló jelentések említést tesznek egy nagy légierő-egységről és néhány elzárt telephelyről is. A térkép jelöli a kínaiak által Tibet területén létesített nukleáris bázisokat. Az ezekből kikerülő radioaktív hulladékokat a tibeti magasföldön rakják le, ami az ott élő népeket félelemben tartja, hiszen ez egyaránt károsítja a természeti környezetet és az embereket, a káros hatása pedig millió években mérhető. 1989–90-ben az egyik ilyen terület közelében ötven ember halt meg titokzatos körülmények között. Húsz asszonynak halt el a magzata, mielőtt megszületett volna. Egy harmincéves tibeti asszony hét gyermeke közül csak egy élte meg a kamaszkort. Itt a fák és a fűfélék is rendre elsorvadtak, és sok házi állat pusztult el minden ok nélkül. A tibeti fennsík radioaktív szennyeződése Ázsia népeinek jó részét érinti, hiszen innen ered az Indus, a Gangesz, a Brahmaputra, a Szatledzs, a Mekong, a Jangce, a Sárga folyó és a Szalven (Ezüst) folyó.

Az igazi tudatlanság

Mindezekből nem azt a következtetést kell levonni, hogy a technikai fejlesztések mindenképpen károsak, de azt igen, hogy sokkal nagyobb veszélyt hordoznak, mint a hagyományos gazdaságformák. Tibet számára is fontos a technikai vívmányok bevezetése, ahogyan azt már a XIII. Dalai Láma (1875–1933) is belátta, azonban azoknak a saját nemzeti hagyományaiba kell szervesülnie. A XIV. Dalai Láma (1935), mint népéért és országáért nagyon aggódó vallási vezető, sokat foglalkozott természetvédelmi kérdésekkel, és világosan látja a problémákat. Indiai száműzetésének helye, Dharamszala is jó példa arra, hogy ha egy nép szabadon dönthet sorsa felől, mennyire tudja megvalósítani vezetője eszméit. Aki észak-indiai utazása során eljut ebbe a városba, az megtapasztalhatja, mennyivel tisztább, "környezetbarát" kultúrába került, mint a környező városoké. A környezetbarát modernizáció másik példája a térségben Bhután, amelynek lakossága és kultúrája édes testvére a tibetinek, és jórészt mentes a Világ Tetején élők környezeti gondjaitól. Tibet nehéz helyzetét az okozza, hogy a kínaiak ezt a területet is, mint a többi, nem kínaiak által lakott megszállt területet, másodrendűként kezelik. Ahogy Nyugat-Európa évtizedeken át Kelet-Európába vitte a veszélyes hulladékait, úgy Kína ezekre a nyugati területeire

szállítja azokat, különösen Tibet emberek által nem lakott területeire. *Tendzin Gyáco*, vagyis a Dalai Láma jelen problémáink gyökerét abban látja, hogy az emberek többsége nem veszi figyelembe mások érdekeit, mint ahogyan nem tud, vagy nem akar tudni tetteinek egyetemes hatásáról. Ezért világosan megfogalmazta és hirdeti a világ számára, hogy csak akkor lesz kiút az emberiség problémáiból, ha az emberek fajtól, országtól függetlenül képesek kifejleszteni az **egyetemes felelősség** tudatát. Csak így alakulhat ki mindenkiben a másokkal és a természettel szembeni felelős magatartás. Ha a saját érdekeinket másoké, vagy a természeté fölé helyezzük, bizonyosan rontunk a saját helyzetünkön is. A buddhizmus szerint mindezek nemtudása jelenti az igazi tudatlanságot, és ez független az egyetemi tanulmányoktól, vagy akadémiai fokozatoktól. A buddhizmusban a tudás nem valaminek a szakismerete, hanem az egyetemes törvény belátása, és az aszerint való életmód egysége. A tibeti szövegmagyarázatok gyakorta interpretálják szűktudatúságként a tudatlanságot, ami azt érzékelteti, hogy minden, ami nem az egyetemes szerint gondoltatik, az téves. A buddhista bölcsélet másik fontos tanulsága, hogy a tudás vajmi kevés, ha nem aszerint tevékenykedünk és élünk. Őszentsége szerint ezeknek az általános elveknek kell képezniök a környezettel szembeni helyes magatartás alapját. *Tendzin Gyáco* ugyanakkor vitatja a szüntelen gazdasági növekedés kultúráját, amely ahogy eddig, úgy ezután sem oldja meg az emberi és környezeti problémákat, sőt inkább fokozza a nehézségeket.

A fejlett nyugat számára sok tanulsággal szolgálhat mind a buddhista, mind a hagyományos tibeti környezetkultúra, ahogyan sok más nép kultúrája is. Befejezésül idézzük Őszentsége irányadó szavait: "*Meg kellene tehát találnunk a módját, hogy olyan harmóniában éljünk, mint ezek a hagyományos közösségek, ugyanakkor teljes mértékben részesüljünk az új évezred hajnalán rendelkezésünkre álló anyagi lehetőségekből.*"

Békesség minden lénynek!

Irodalom: Arkin, William M. (ed.): Nuclear Tibet. Nuclear Weapons and Nuclear Waste on the Tibetan Plateau. Washington, 1993, The International Campaign for Tibet. Chitkara, M. TG.: Toxic Tibet Under Nuclear China. New Delhi, 1996, APH Publishing Corporation. Dekhang, Tsultrim Palden (ed.): Tibet 2000. Environment and Development Issues. Dharamsala, 2000, Central Tibetan Administration. Dhammapada. Az erény útja. Budapest,

1994, Farkas Lőrinc Imre. His Holiness the XIV. Dalai Lama: On the Environment. Dharamsala, 1995, Department of Information and International Relations. Jankovich Andrea: Természet és buddhizmus. Új Pedagógiai Szemle, 1999.5.sz. 72–83.o. Őszentsége, a Dalai Láma: Ősi bölcsesség, modern világ. Budapest, 2000, Európa.

Ökotáj, 31–32. sz. 2003. 101–110. o.

FARKAS ISTVÁN

MIÉRT NEM VAGYUNK ZÖLDEK MI, KERESZTÉNYEK?

Egyszer, korábban, valamikor 93 táján volt egy ilyen című feladatom a BOCS-ökocsoport megbízásából. Akkor, jól felfogott érdekeimben kikerültem, megkerültem a problémát és nem arról beszéltem, illetve nem azt mondtam, amire a többiek gondoltak. A dolog azóta is bántott. Most nyáron ismét belefogtam, hogy erről a témáról megpróbáljam leírni a véleményemet számolva azzal, hogy ez ismét nem az lesz, amit várnak tőlem, de hát a mai tudatállapotom erre képes.

Miért kérdés ez?

Van egy olyan érzésünk, nekünk, elkötelezettnak mondott zöldeknek, akik kereszténynek is tartják magukat, hogy valami nem stimmel. Mindenki szereti az életet - persze a sajátját a leginkább -, senki sem akarja szándékosan pusztítani az életet, mégis az élet pusztul körülöttünk. Körülöttünk, akik életszeretőnek - azaz zöldek - és kereszténynek - azaz Krisztust követőnek - nevezzük magunkat. A jószándék, a tenni akarás és a közösség utáni vágy összehoz bennünket, de mindig kellő távolságot tartunk hitünk és a mozgalom között. A zöld nem-keresztények nem értik miért nem veszünk részt aktívabban a megmozdulásaikban, akcióikban, felvonulásaikban; a nem-zöld keresztények pedig egy olyan szórakozásfélét sejtenek emögött, mint a horgászás, vagy gombatenyésztés, vagy maximum olyan cselekedetet, ami pozitív, tehát még elfogadható, de alapvetően semmi köze a keresztény vallásokhoz. Ebből aztán az következik, hogy mi, magunk is feltesszük a kérdést: miért nem zöldek a keresztények? Miért nem olyanok, mint a vallásos hinduk, a buddhisták, vagy más, látszólag sokkal elkötelezettebben zöld vallásosok. Hát ez a kérdés. Az